

Раїса Танана

ВІН ЧАСТО БУВАВ НА ТАРАСОВІЙ ГОРІ

До 170-річчя від дня народження М. В. Лисенка

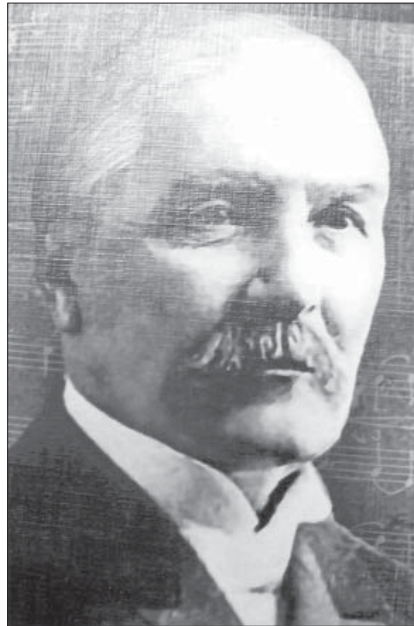
22 березня виповнюється 170 років від дня народження відомого українського композитора, одного з найкращих інтерпретаторів творчості Т. Г. Шевченка М. В. Лисенка. Багато вже написано про нього теплого й доброго. Та до цього вінка шани й любові хочеться додати й кілька слів про те, як Микола Віталійович відвідував могилу Великого Кобзаря в Каневі.

Як відомо, через усе своє життя талановитий композитор проніс трепетне ставлення до українського поета. Це захоплення зародилася в ньому ще в дитинстві, коли вперше почув твори з Шевченкового “Кобзаря”. А 1868 р. написанням (на замовлення галичан) музики до “Заповіту” Микола Віталійович розпочав велику серію творів під назвою “Музика до «Кобзаря»”, до якої входить майже 90 вокальних номерів різних жанрів.

Та глибока залюбленість у Шевченка виявилася й через доволі часті приїзди Лисенка до місця вічного спочинку Кобзаря. А про це можна довідатись із тогочасної періодики, зі спогадів сина композитора – Остапа, із записів та автографів, залишених митцем на сторінках книг вражень першого народного музею поета – Тарасової світлиці, з листування Миколи Віталійовича з талановитим педагогом, журналістом і вірним охоронцем Шевченкової могили В. С. Гнилосировим та культурно-освітнім діячем, хоровим диригентом і педагогом Г. І. Маркевичем.

В Інституті рукописів Національної бібліотеки України імені В. Вернадського та Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України зберігаються кілька таких листів за 1882–1896 роки. З них ми довідуємося, наприклад, що 1882 р. Микола Віталійович зі своєю родиною відпочивав у Каневі. У листі до

Г. І. Маркевича від 31 березня 1882 р. він писав: *“На літо маємо на гадці наймати собі дачу у Каневі, на горах, так що й Полтавщина уся, мов на долоні, і Дніпро під горою берег рие, Тарасова оселя побіч, у Київ і в Кременчук водяний шлях недалеко. Місцина, кажуть, чудова, коли б тільки судилося найняти...”* [1, Ф. 25. – № 176].

Микола Лисенко, композитор,
культурно-громадський діяч

В іншому листі, від 7 червня 1882 р., композитор знову пише Маркевичу: *“Ми з сім’єю, старими ледве що осіли у Каневі. Потроху починаю до роботи тулитись. Роду нашого тут житиме безліч, а в Прохорівці (село поблизу Канева – Р. Т.) через станцію три сім’ї товаришів кривних і сердешних: Беренштам, Науменко і Трегубов, усі з сім’ями. Раз на тиждень, звичайно у неділю, будемо бачитись...”* [1, Ф. 25. – № 177].

Із листів М. В. Лисенка до В. С. Гнилосирова дізнаємось про існування в Каневі самодіяльного театру, яким, імовірно, і керував Гнилосиров. Адже в листах до композитора він просив допомогти підібрати репертуар для театру. Відповідаючи йому, в листі від 18.02.1885 р. композитор пише: *“Душе люб’язна, коханий добродію Василю Степановичу! Спасибі Вам за звістку, котра і в метрополії підіймає духа... Дай Боже розвинути доброму початку. Я довго не писав, усе вишукував по магазинах фортепіанного укладу опери “Запорожець за Дунаєм”, та на лихо ніде немає...”*

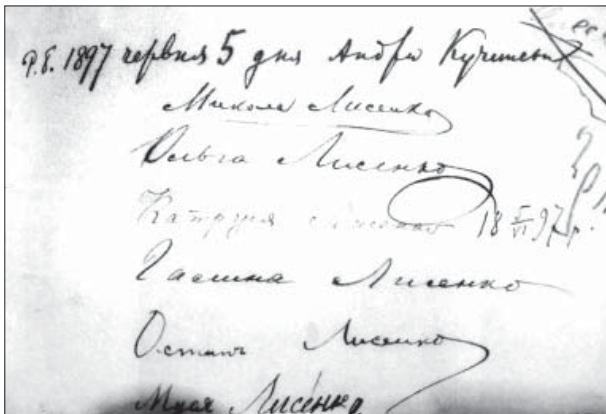
Ми оце увесь час були зайняті з нашим почесним гостем Іваном Франком, що був приїздив до нас зі Львова. Це ж є перша літературна сила Галичини...

Піддержуйте якомога спектаклі українські, прищеплюйте до цього смак серед товариства; ніщо в світі не будить так самосвідомості й не прихиляє смак рівно до

свого... Може б, з нового що поставили, з Кропивницького творів драматичних.. Озивайтесь, голубе, про своє життя та готуйте добрі вісті кореспонденції з Вашої країни” [7, Ф. III. – № 4400]. І в листі від 27.02.1885 р. також читаємо: “Добродій ласкавий, Василю Степановичу, Старицький не має в себе нот у Києві до “Запорожця за Дунаєм”. Ті ноти лишилися в Одесі... Хіба вже у вашій Канівській капелі знайдеться такий музика, що розкладе з фортепіанних нот на свої скрипки та духові, які у вас складають капелу...” [7, Ф. III. – № 4145].

Як відомо, Микола Віталійович був членом старої київської “Громади”, яка постійно турбувалася про впорядкування Шевченкової могили. Тому для нього було не байдуже, в якому стані вона перебуває; як і інших старогромадівців, його боляче вразило те, що київський губернатор заборонив ставити на Шевченковій могилі чавунний хрест, зроблений на заводі Термена в Києві 1883 р. А причиною заборони послужили такі слова Т. Г. Шевченка:

*Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В остатню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

Цей патріотичний надпис В. В. Тарновський замовив для пам’ятника-хреста, й через нього хрест “заарештували”. Тож гірко печалиться композитор у листі до Гнилосирова: “Дякую Вам сердечно за давнього листа Вашого про болючу справу Батькової могили. Звичайно, я зараз почав бігати і клопотатись, але не відмовляю Вам задля того, що ще не мав жодних наслідків клопоту...”

Доки, Господи, тяганина ця буде і в такому ділі? Будемо сподіватися, бо браку в терпінні слав’янинові Господом Богом не відмовлено на сьогодні...” [4].

У листі від 12 травня 1896 р. Микола Віталійович повідомляє Гнилосирову про свій приїзд до Канева: “Ангеле небесний, кохане серденько Василь Степанович!

Думаємо у середу, ось цього 15 липня бути в Каневі на могилі Батька Тараса. Я з усією сім’єю нашою, кілька студентів, може, Кониський. Чи не виїхав би нам на зустріч допомогти чи човном, чи то підводою до гори добратися...” [7, Ф. III. – № 4348].

Привертає увагу в листах те, як називає Лисенко Василя Степановича: “Земляче любий, коханий”, “Любенький добродію”, “Душе люб’язна, коханий добродію”, “Ангеле небесний, кохане серденько”. Це засвідчує тепле ставлення композитора до охоронця Шевченкової могили.

Відомості про Кобзаревих шанувальників, які приїздили вклонитися його могилі, спершу Василь Степанович записував сам. А потім вирішив, що люди можуть це робити й самі. З цією метою 1893 р. він замовляє спеціальну Книгу. Того ж року вона була виготовлена, але з’явилася на столі в музеї лише 1897 р.: раніше покласти її не дозволяла місцева влада. І першим, хто розписався в цій пам’ятній Книзі, був Микола Віталійович зі своєю родиною. Це сталося 5 червня 1897 року.

Першим стоїть підпис композитора, потім його дружини Ольги Антонівни, а нижче – підписи дітей: Катрусі, Галини, Остапа, Мар’яни. Особливо звертає на себе увагу автограф найменшої доньки Мар’яни, якій в той час було років 6. Але дівчинка своєю маленькою рукою захотіла сама розписатися і ще не зовсім вправно вивела: “Муся Лисенко”.

Приїзди до Шевченкової могили стали традиційними для родини Лисенків. Ось як про це пізніше згадає син композитора Остап: “Бувало, як тільки зазеленіють лани широкополі, і Дніпро, і кручі, Микола Віталійович не знаходить собі місця: “Пора до Тараса в гості”. В останню хвилину до нас приєднувалися десятки знайомих (Старицькі, Косачі, хористи, учні батька)... До самого Канева лунало над сивим Дніпром полум’яне слово Тараса...”

Потім довго піднімалися на крутий горб. Ішли мовчки. Батько не раз зупинявся, важко дихаючи, спираючись на свій гуцульський топірець. Видно було, що йому, людині з хворим серцем, нелегко дається гора. Та він ніколи не скаржився. На цій горі ще не було тоді ні величного пам’ятника, ні музею, ні готелю для приїжджих. Лише білів

над горою, над самою могилою, величезний камінний (чавунний. – Р. Г.) хрест... Довгі хвилини простояв Микола Віталійович над дорогою могилою свого вчителя і старшого брата...” [9, с. 129].

19 липня 1897 р. Лисенко побував на Чернечій горі, коли повертався зі своїми хористами з подорожі Україною. До книги вражень вони записали: “Хористи М. Лисенка, повертаючись із своєї мандрівки, поклали собі побувати на Тарасовій могилі. Пом’янули піснею, промовами, читанням “Кобзаря” нашого генія, подякували тим добродіям, що догадалися завести цю Книгу, полюбувалися чудовим Дніпром і горами, і поїхали”. Далі стоять підписи: перший – Лисенка, потім – його хористів.

Перегорнувши вже поживкли від часу кілька сторінок першої книги вражень, знову натрапляємо на автографи сім’ї Лисенків – 6 серпня 1898 року. Після Северина Паньківського та Михайла Яворського свої підписи поставили Ольга, Микола, Остап і Мар’яна Лисенки. Для дружини Миколи Віталійовича Ольги Антонівни це була остання поїздка до Канева – через два роки вона померла.

Нелегко доводилося композиторові з п’ятьма дітьми після смерті дружини. Та і в такі скрутні часи він ніколи не забував відвідати Тарасову гору. Разом із М. Старицьким, художником І. Трушем, донькою М. Драгоманова Аріадною 1900 р. він знову біля священної могили Кобзаря. Та, на жаль, цього разу гості не могли зробити запису до книги вражень. Як згадає І. Труш у нарисі “Враження з могили Т. Шевченка”, “...вписову Книгу, призначену для відвідувачів... сконфіскувала канівська поліція...” [14, с. 161]. Продовжено записи лише 1901 р.

У згаданому нарисі І. Труш досить детально описує ту подорож до Кобзаря: “В маю, в погідному ранці, вибралися ми, товариство кільканадцятьох людей, парохомом від берега Подолу і пустилися в дорогу збігом Дніпра... На параконі людей сила... Снека зачинає нас добре дошкуляти. Під час їзди оповідає нам Микола Лисенко про історію могили Шевченка, яка то її сипала громада, а потім багато молодих і старших з української громади через кілька днів і днювали, і ночували на могилі... В кінці, як могила прийшла до теперішнього вигляду. А тим росте у нас цікавість до нетерпеливості, щоби скоріше побачити гріб Тараса, а в пам’яті повторюємо слова “Заповіту”... Очі всіх звернені в сторону Канева... Дві версти від Канівської

пристані стоїть гора між двома холмами, а на ній видніє хрест, що підніс рамена високо і, здається, панує над цілою околицею – це хрест з могили Т. Шевченка... Сходами сходимо наверх – і зупиняємось при залізній огорожі високого, в українському орнаменту, різьбленого хреста. Тут він похований... Час прощатися з могилою, вже пізно... Спокійний тихий вечір нашіптує тобі рій гадок про щастя і волю, будить любов до братів, що живуть по хатах, розсіяних перед тобою, роздумуєш про їх неволю, темноту і приниження, а в серці постає бажання бачити їх щасливими і відроджену, щасливу цілу Україну. В такому то настрою зійшли ми з Шевченкової гори, оставивши на могилі вінець, що сплела його з степових цвітів дочка Драгоманова” [14, с. 164].

Тут доречно буде нагадати, що після цієї поїздки до Канева художник з Галичини створив два варіанти картини “Могила Т. Г. Шевченка”. Один із них зберігається у Львівському літературно-меморіальному музеї Івана Франка, другий – у Національному музеї м. Львова.

Наступного 1901 р. М. Лисенко разом із сином Остапом, онуком відомого українського байкаря Я. П. Гулаком-Артемівським та ще кількома шанувальниками Шевченка вкотре прибув на Тарасову гору. Цього разу до Книги вражень вони записали:

*Гуртець невеличкий
Дітей українських
До тебе, Кобзарю,
Прийшли на могилу.
Молитву “вечного покою” за тебе
Возніс до Святого
У вишнеє небо.*

*Спи ж, Батьку, довіку
Що ж маєш робити;
Твоє святе слово
Луна вже по світу,
І сила ніяка його не спинить.*

А нижче стоять підписи “невеличкого гуртка”, який складала передовсім “старогромадівці”.

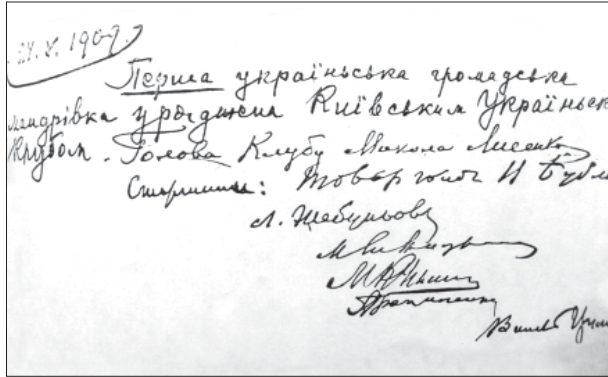
Із листа Я. П. Гулака-Артемівського до відомого українського бібліографа, фольклориста й лексикографа, теж палкого шанувальника Шевченка М. Ф. Комарова в Одесу таке довідуємося про цю подію: “...прошу збирати гроші на впорядкування могили Т. Г. Шевченка в Каневі. Я згорнув невеличкий гуртець в Києві, котрий своїм обов’язком має пильнувати за упорядкуванням могили

нашого незабутнього Т. Г. Шевченка...” [13, с. 225].

Багато Кобзаревих шанувальників, які приходили до його могили, у своїх записах до книги вражень висловлювали віру в краще життя, в те, що Україна буде незалежною.

Запис у Книзі вражень, 24.05.1909

Про вільну, відроджену Україну мріяв біля Шевченкової могили і Микола Віталійович. В одному із записів він пише: “30 травня 1906 року одвідали Батькову могилу. Подай нам, Боже, діждати кращих, жаданих днів волі й світа України-неньки”.

1908 р. Лисенко очолив “Український клуб у Києві, в якому проводив величезну музичну й культурно-освітню роботу. Тут постійно відбувалися літературні і музичні вечори. “Український клуб” став центром комітету зі спорудження пам’ятника Т. Шевченку та спеціального комітету під головуванням Лисенка з відзначенню 50-х роковин з дня смерті поета. Починаючи з 1909 р., Микола Віталійович організовував громадські мандрівки до могили Тараса Шевченка. Про це засвідчує і запис у Книзі вражень від 24 травня: “Перша українська громадська мандрівка, уряджена Київським “Українським клубом”. Голова клубу – Микола Лисенко”. А нижче на двох сторінках лишили автографи публіцист, громадський діяч Є. Лукасевич, галицький політичний діяч і публіцист М. Лозинський, дружина художника І. Труша А. Труш-Драгоманова, донька композитора М. Лисенко та багато інших членів цього клубу. Того дня було відправлено панахиду по Шевченку, учасники мандрівки виголошували промови, співали пісні. Очевидно, це були Зелені святки (Трійця), коли, за традицією, до Кобзареві могили приходило багато його шанувальників. Преса так повідомляла про той травневий день 1909 р.: “Український клуб організував поїздку на могилу Т. Г. Шевченка. Зібралось багато людей (більше 150

душ): тут були студенти, сиві діди, професор і громадські діячі, прості селяни, сліпий кобзарь, було з десяток галицьких гостей... Вся гора мов обсіпана була людьми. Зібралось тут сила народу...”

Була, звісно, кінна та піша поліція...

Приїжджий священник відправив панахиду, яку проспівали подорожні, а як тільки скінчив, знову з більшим запалом зі всіх грудей вирвався гучний спів “Заповіту” [3, 17.06].

В іншому часописі зазначалося: “...На могилі приїжджий священник відправив панахиду. Після чого промовив один із членів Ради старшин Київського Українського клубу і один із галичан...” [5].

На жаль, ні в тому, ні в тому джерелі не називалися прізвища промовців, священника. Та все ж окремі газети не побоялися надрукувати, що “панотець з Галичини відправив панахиду біля Кобзареві могили” [6] і навіть дати фрагменти промов: “З натовпу вийшов один із приїжджих, вже літній чоловік (імовірно, це був Лисенко, котрий мав уже 67 років – Р. Т.):

– Панове громадо! Затремтів голос промовця. – Може се перший раз, коли незабутня для нас могила бачить такий численний гурт людей, одушевлений спільною думкою

Зелені святки біля Шевченкової могили, 24.05.1909

– вшанувати нашого найбільшого генія, найкращого сина нашої України... Тут поховано тіло людини, яку витворив за час свого многотраждального існування український народ” [3, № 118].

Щоб назавжди закарбувати в пам’яті ту незабутню мить, усі учасники мандрівки сфотографувалися біля могили. Репродукція світлини зберігається і в музеї Кобзаря на Тарасовій горі.

1910 р. Микола Віталійович знову приїздив до Канева з членами “Українського клубу”. Про це дізнаємося з періодики та зі щоденникових записів Є. Чикаленка від 30 травня 1910 р.: “Подорож на могилу Т. Шевченка таки сталася, поїхало 120 душ. Виїхали у 8 годин звечора і мало не всю ніч їхали з співами, а вранці, години о 5-ій пристали до берега коло могили... На могилі ждало вже багато людей з сусідніх сіл та Канева, а також панотець, викликаний телеграмою. Приїжджі з Києва, прочани зібрались на могилі і, вислухавши коротеньку промову О. Русова, в якій він порівняв могилу Тараса з могилою Магомета, дуже урочисто відспівали “Як умру, то поховайте”... Потім священик відправив панахиду, співав сільський хор і приїжджі з Києва... Після панахиди знов проспівали “Як умру, то поховайте”, порозписувались в книзі, що лежить в хаті, і порозходились по горі. В годину дня знов зібрались всі на пароході і рушили в Київ. Всю дорогу був спів так, що й заснути не можна було. В Київ приїхали в 12 годині ночі” [15, с. 135].

1911 р. минали 50-і роковини від дня смерті геніального поета, і всі його шанувальники готувалися відзначити цю дату. Готувався до неї і “Український Клуб”. У листі до українського археолога, етнографа і мистецтвознавця М. Ф. Біляшівського від 15 січня 1911 р. М. В. Лисенко писав: “Високоповажний добродію! Кінчається 50 років зо дня смерті нашого незабутнього великого поета Т. Г. Шевченка. Київський Український Клуб узяв на себе урядкування у Києві ювілейного свята. Призначено це свято на 27 і 28 февраля у Городському театрі. Старшина Клубу має за честь прохати Вашої ласкавої участі в секції, що має подбати про художній бік цього свята” [8, с. 447].

Проте влада не дозволила реалізувати задумане інтелігенцією. Ще в листопаді 1910 р. начальник Київського охоронного відділу надіслав доповідну записку Київському генерал-губернаторові з вимогою заборонити відзначення 50-річчя з дня смерті Т. Г. Шевчен-

ка, і той не залишив її поза увагою: заборонив всілякі заходи щодо пошанування Кобзаря. Ось як про це пише Є. Чикаленко в “Щоденнику”:

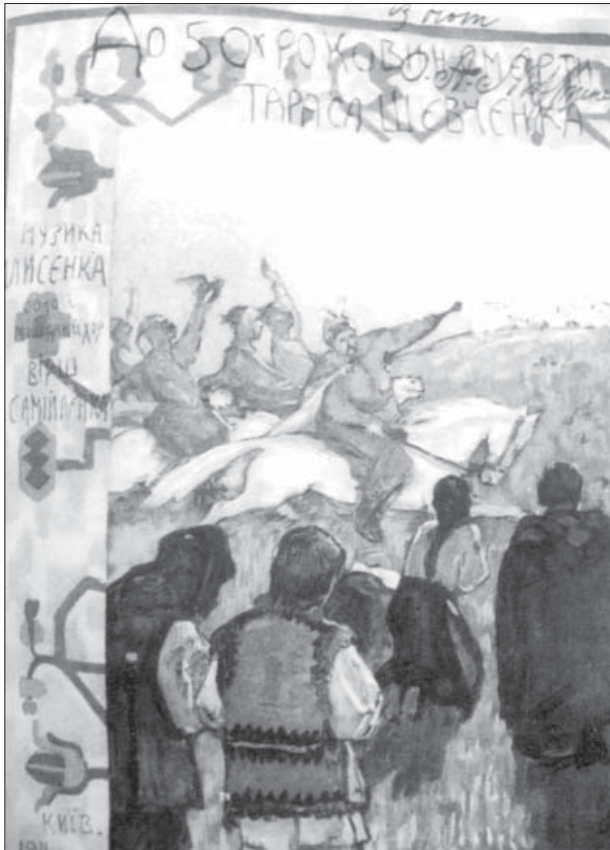
“20 січня 1911 р.

Вчора губернатор викликав Голову Українського клубу М. В. Лисенка, розпитував, з кого складається комітет, що влаштує Шевченківське свято, і твердо “порадив” не запрошувати на свято галичан, бо це матиме характер політичної демонстрації. Казав, очевидно, з статей Меншикова та Савченка, що галичани ніякого відношення до Шевченка не мають, і коли вони приїдуть на свято, то результати можуть бути сумні. Звелів швидше подати йому детальну програму академічного вечора і концерту, тобто хто і що буде промовляти... Комітет рішив, що коли обчиркжать програму або заборонять виступати з промовами галичанам, то зовсім зректися всякого святкування. Очевидно, це був би найкращий вихід, найкраща демонстрація...” [15, с. 192].

Тож задуманого “Клубом...” відзначення не було. “Відбулася тільки панахида, замовлена ним, в Софіївському соборі, з гарними хорами. Більш в Києві не було в 50-і роковини з дня смерті Кобзарєвої – ніде нічого! Кобзаря спом’янули тільки яко “Раба Божого Тараса” [11, с. 23].

Тут хотілося б згадати ще про одну дуже важливу подію, що сталася 1911 р. З нагоди ювілею Кобзаря М. Лисенко написав і видав кантату “До 50-х роковин смерті Тараса Шевченка” на слова В. Самійленка, надруковану в київського видавця І. Соколова. Художнє оформлення П. Холодного. Та на твір був накладений арешт, що засвідчує “Протокол Київського тимчасового комітету в справах друку” від 24 лютого 1911 р.: “Слушали: Доклад о музыкальном произведении со словами на малорусском наречии “До 50-х роковин смерті Т. Шевченка” Кантата. Муз. улож. М. Лисенко. Вірш В. Самійленко и рисунком на обложке, отпечатанном в типографии Соколова в количестве 500 экземпляров. Рисунок изображает отряд запорожского войска с гетманом во главе, мчющийся галопом к холму, где находится могильный памятник Шевченка. Запорожцы жестами [выражают] свое победное и торжествующее настроение, а гетман булавою указывает малорусскому народу на могилу поэта. Таким образом рисунок предвозвещает малороссам восстановление былой политической самостоятельности Малороссии, утерю которой Шевченко

Обкладинка забороненого видання кантати
“До 50-х роковин смерті Тараса Шевченка”, 1911

в своїх произведениях оплакивал и к возвращению которой он призывал малороссов стремиться... Комитет по делам печати постановил: наложить арест на названное произведение и просить прокурора Киевской судебной палаты войти с ходатайством в Киевскую судебную палату об утверждении ареста и об уничтожении издания...” [12, с. 189].

Тому цілком зрозуміло, чому 1911 р. не відбулася традиційна подорож Київського Українського клубу до Шевченкової могили, але вона пройшла 27 травня 1912 р., хоч і під пильним наглядом “помічника пристава Либідської дільниці Яворського з двома приставами” [13, с. 237]. До членів “Українського клубу” приєдналися не лише українці, а й гості інших національностей. “...о 9 годині ранку маленький пароход “Марія” рушив вниз по Дніпру. Народу на пароході повно – до 400

душ... Серед гостей клубу виділяється декілька родин і окремих осіб – великоросів і поляків... На палубі скоро склався невеликий хор. Одна пісня змінюється другою...

В пів на п'яту годину дня пароход підходить до Тарасової гори. Ще здалеку видно по горах купи селян і міської інтелігенції з Канева, а біля Тарасової могили – їх найгустіше. Поміж натовпу народа рябують поліцейські мундири... До хреста на могилі трудно підступитися... Ледве протиснувшись крізь цей натовп, представники клубу кладуть на могилу Великого Кобзаря живі квіти і свій вінок без всякого напису. Другий вінок – металевий – кладе на Тарасову могилу представник товариства Московського Художнього театру д. Г. Бурджалов. На вінку металева табличка з написом: “Гениальному Шевченко земной поклон от Московського Художественного театра”. Ні промов, ні співів, за винятком “Заповіту”. Публіка розсипається, хто в світлицю – записати своє прізвище в Книзі для приїжджих, хто оглядати місцевість” [2], – так писала газета “Рада”.

Шевченків “Заповіт” співали “спершу ті, хто стояв найближче до Лисенка, а далі підхопили всі... Змушені були приєднатися до співу і ті, хто прибув для нагляду за Українською Громадою...” [13, с. 237]. Подію того пам'ятного дня 27 травня 1912 року доносить до нас листівка видання Г. П. Шевченка із колекції В. М. Яцюка.

Завжди виступи хору Лисенка на Шевченковій могилі справляли велике враження на охоронця Шевченкової могили І. О. Ядловського. Він довго про них пам'ятав і розповідав людям, які приходили на Тарасову

“Паломництво” на Тарасову гору, 27.05. 2012

гору: “Як пригадаю я хор Миколи Віталійовича Лисенка, який тут співав, на могилі, то і досі по моєму тілу мурашки лазять. Я не пам’ятаю, де були, на небі, чи на землі. Я думаю: якби це почув покійний Тарас! Минуло десять років, а мені ще сниться спів хора... Спасибі Лисенку за ту велику радість, яку людям так щедро дарував. Спасибі. 1922 р.” [10].

На жаль, не за всі роки дійшли до нас Книги вражень з Тарасової світлиці. Відсутня Книга і за 1912-й. А ми впевнені, що того травневого дня запис до неї робив і Микола Віталійович з членами “Українського клубу”. Та до наших днів зберігся унікальний експонат – той металевий вінок, який був покладений актором Московського Художнього театру Г. Бурджаловим. Він займає почесне місце у відновленій 1991 р. Тарасовій світлиці.

Цей приїзд до Шевченкової могили був останнім для композитора, адже в листопаді 1912 р. його не стало. Проте славу традицію приїздити до Кобзарєвої могили, започатковану Миколою Віталійовичем, продовжили його діти, онуки, учні. Особливо часто бував на Тарасовій горі син О. Лисенко. Через два роки після смерті батька, ювілейного 1914 р., він разом із численними шанувальниками Кобзаря приїздив щоб поклонитися Генієві. Це було в неділю Святої трійці 25 травня 1914 р. Тоді до Шевченка прийшло дуже багато люду: в Книзі вражень лишили записи на трьох сторінках! Серед присутніх були відомі українські поети М. Вороний, А. Баккалінський, український бібліограф, літературознавець В. Дорошенко... Аж двічі розписався в Книзі син Лисенка.

Значно пізніше – під час перебування на Тарасовій горі 1953 р. – Остап Миколайович лишив такий запис: “Музей справляє дуже добре враження і подає яскраву картину життєвого і творчого шляху Шевченка...”.

1988 р. побував на Тарасовій горі правнук композитора – доцент Київської консерваторії Віталій Романович Лисенко – разом з учасниками українського народного ансамблю пісні і танцю Будинку культури трамвайно-тролейбусного управління м. Києва. Він керував цим ансамблем. Після виступу та ознайомлення з експозицією музею до Книги вражень В. Р. Лисенко записав: “З глибокою вдячністю і шануючи приносимо свій уклін Великому Кобзарєві”. Неодноразово вклонялася Шевченковій могилі і внучка композитора Рада Остапівна Лисенко. Останній раз вона побувала на Тарасовій горі 2004 р., коли при-

Металевий вінок із могили Кобзаря, 27.05.1912

їздила на захід з нагоди 120-річчя з часу відкриття першого народного музею Кобзаря – Тарасової світлиці. Таким чином, слава традиція продовжується.

Література

1. ВРФД ІА НАНУ.
2. Газета “Рада”. – 1912. – 29 травня.
3. Газета “Руслан”. – 1909.
4. Гнилоширов, В. С. К истории могилы Т. Г. Шевченко [Текст] / В. С. Гнилоширов // ІР ЦНБВ. – І, 335. – Зош. 2. – Арк. 1.
5. Діло. – 1909. – № 126.
6. Ж-л “Рідний край”. – 1909. – № 12.
7. ІР ЦНБВ.
8. Лисенко, Микола. Листи [Текст] / М. В. Лисенко. – К.: Музична Україна, 2004.
9. Лисенко, Остап. Спогади про батька [Текст] / О. М. Лисенко. – К.: Музична Україна, 1991.
10. Нехорошев, С. С. Спогади. Іван Ядловський [Текст] С. С. Нехорошев // Науковий архів ШНЗ. – Ф-12. – Оп. 1. – Спр. 4.
11. Пам’ятка про пошанування 50-х роковин смерті Тараса Шевченка [Текст] // Рідний край. – 1911.
12. Тарас Шевченко. Документи і матеріали. 1814–1963 [Текст]. – К.: [Б. в.], 1963.
13. Тарахан-Береза, З. П. Святиня [Текст] / З. П. Тарахан-Береза. – К.: [Б. в.], 1998.
14. Труш, І. Враження з могили Т. Шевченка [Текст] / І. Труш // Молода Україна. – 1901. – № 5–6.
15. Чикаленко, Є. Щоденник [Текст] / Є. Чикаленко. – Львів: [Б. в.], 1931.